

Sju myter om svensk basindustri

SKGS

Sju myter om svensk basindustri och vår välfärd

Svensk basindustri är avgörande för Sveriges ekonomi. Skogen, kemin, gruvorna och stålet utgör moderna och konkurrenskraftiga industrisektorer i internationell toppklass. Svensk industri och basindustri är i det närmaste unik i ett internationellt perspektiv med sin förmåga att utvecklas och behålla en ledande position. I anslutning till basindustrin utvecklas och kommersialiseras nya idéer och ny teknologi i snabb takt.

Bild: Hans Blomberg

Ändå verkar det som om basindustrins betydelse ofta glöms bort. När det talas om morgondagens ekonomi och Sveriges möjligheter att klara den internationella konkurrensen ligger det i tiden att prata om tjänstesektorn. De som felaktigt tror att basindustrins betydelse minskar värnar kanske inte heller om dess förutsättningar.

En av de viktigaste förutsättningarna för basindustrin är säker tillgång till el och annan energi till konkurrenskraftiga priser. Om kostnader och energipriser tillåts stiga snabbare i Sverige än i omvärlden därför att man tror att basindustrin är omodern och krympande kommer investeringarna att utebli och basindustrin att gå tillbaka. Myten blir då självuppfyllande, till men för Sveriges ekonomi och grunden för vår välfärd.

Det är om dessa myter och deras konsekvenser som denna skrift handlar. Om myterna – men främst om de fakta som visar en annan verklighet.

Jan Svärd
Ordförande för SKGS

Sammanfattning

Myt: "Framtiden tillhör tjänstesektorn"

Verklighet: "Industrin betyder mer idag än 1970"

Industrin har inte tappat i betydelse. Industri och industrinära tjänster står idag för drygt 27 procent av BNP, vilket är något mer än motsvarande siffra år 1970. Industrin har i en internationell jämförelse en närmast unikt stark ställning i Sveriges ekonomi. Den står för en majoritet av vår export och ger upphov till företagsamhet och innovationer i tjänsteföretag som växer upp kring industrierna.

Myt: "Basindustrin är ointressant som framtidsbransch"

Verklighet: "Basindustrin skapar framtid för hela Sverige"

Basindustrin är en ledande exportbransch och står för 28 procent av svensk export, och hela 51 procent av nettoexporten. Efterfrågan på basindustrins produkter ökar på världsmarknaden.

Myt: "Basindustrin är omodern"

Verklighet: "Basindustrin är högteknologisk och en hörnsten för svensk forskning"

Basindustrin är tekniskt avancerad. Sveriges traditionellt starka ställning inom forskning och utveckling vilar på investeringar i den energintensiva basindustrin och industri som har kopplingar till basindustrin. Forskning visar att ny teknologi utgår och utvecklas ifrån de etablerade industribranschernas behov.

Myt: "Den svenska basindustrin har mycket lägre elpriser än dess konkurrenter"

Verklighet: "Sverige har högre elpriser än viktiga konkurrentländer"

Den svenska basindustrin konkurrerar främst med länder som Finland, Kanada, Australien, Kina och USA. I jämförelse med dessa ligger svenska elpriser relativt högt. Handeln med utsläppsrätter riskerar dessutom att ytterligare missgynna svensk industri i förhållande till de utomeuropeiska konkurrentländerna.

Myt: "Sverige använder mest el i hela världen"

Verklighet: "Sverige använder mindre el än jämförbara länder"

Jämför man Sverige med länder med liknande geografiskt läge och hög andel energintensiv industri har Sverige inte på något sätt en särskilt hög elkonsumtion. Finland, Norge, Kanada och Island har alla högre elkonsumtion per capita än Sverige.

Myt: "Vi klarar oss utan kärnkraft"

Verklighet: "Sverige klarar sig inte utan kärnkraft inom överskådlig tid"

Mer än hälften av all använd el i Sverige under förra året var kärnkraftsel. Runtom i världen, till exempel i Finland, byggs och planeras utbyggnad av kärnkraften. Alternativet till kärnkraft är ett ökat beroende av mindre miljövänlig energi som kol och olja. Detta skulle gå stick i stäv med energipolitikens miljömål.

Myt: "Elanvändningen kan minskas utan påverkan på tillväxten"

Verklighet: "Utan en god tillgång på elkraft hotas tillväxten och välfärden"

Svensk industri är världsledande inom energieffektivisering. Men inget tyder på att denna effektivisering möjliggör en *minskad* elanvändning. Effektiviseringen har skett tack vare övergång till el. Det finns också ett starkt samband mellan ökad elanvändning och ekonomisk tillväxt.

Myt:

”Framtiden tillhör tjänstesektorn”

När det svenska näringslivets framtid diskuteras talas det ofta och gärna om design, musik och nya tjänsteområden – mer sällan om industri. Senast i mars 2006 hördes ytterligare en version av denna myt när den turnerande ekonomen Richard Florida besökte Stockholm för att tala om kreativitetens betydelse i den nya ekonomin, och om hur tjänstesektorn övertar industrins roll som utvecklingsdrivare.

De som tror på denna utveckling pekar på att industrins direkta andel av BNP sedan 1970 har sjunkit från 25 till knappt 19 procent.¹ Detta är dock bara en liten del av bilden. Det som har hänt är i själva verket att viktiga

delar av industrins verksamhet har förändrats och finns nu i industrinära effektiva tjänsteföretag. Istället för att anställa chaufförer, säkerhetsvakter och datatekniker själva arbetar dessa istället för företag *omkring* industrin. Även om dessa inte är direkt anställda av industrin betyder det givetvis inte att de är mindre beroende av en livskraftig industri. Det vi ser är inget ”tapp”, utan en förändring av industrins roll samt ett allt effektivare näringsliv.

I en internationell jämförelse är Sverige relativt unikt. Istället för att minska befäster industrin sin ställning som den helt dominerande exportsektorn och basen för vår ekonomi.

Detta har visats i bland annat ”Köpkraft och konkurrenskraft” från Industrins ekonomiska råd och i ekonomijournalisten Ronald Fagerfjälls bok *Sveriges Näringsliv*.² Fagerfjäll kommer till slutsatsen att industrin i Sverige i en internationell jämförelse är tämligen ensam i sitt slag. Istället för att minska befäster den sin ställning och fortsätter att vara den helt dominerande exportsektorn.

Bild: Stora Enso

- Industrin och industrinära tjänster står idag för drygt 27 procent av BNP, vilket är *mer* än 1970
- Industrin sysselsätter direkt över 700 000 personer
- Indirekt sysselsätter tillverkningsindustrin uppskattningsvis 1,5 miljoner personer och varuexporten står för kring 80 procent av vår export
- Varje industrijobb uppskattas ge upphov till mellan ett och tre jobb i det omkringliggande näringslivet
- Under högkonjunkturen i 2000-talets början uppskattas ungefär 50 procent av tillväxten ha kommit från produktivitetsoökningar inom industrin³

Verklighet: ”Industrin betyder mer idag än 1970”

¹ ”Industriavtalet – köpkraft och konkurrenskraft”, Industrins ekonomiska råd (2003).

² Ronald Fagerfjäll, ”Sveriges Näringsliv”, SNS förlag (2005).

³ ”Svensk industri i globaliseringens tid”, Industrins Ekonomiska Råd (2005).

Myt:

”Basindustrin är ointressant som framtidsbransch”

Det ointresse och den nonchalans som visas för basindustrins framtid bygger på synen på basindustrin som en omodern näring. Det finns flera skäl till varför denna uppfattning är djupt felaktig.

Basindustrin står för hela 28 procent av den svenska exporten och på världsmarknaden ökar efterfrågan på de produkter som svensk basindustri tillverkar. Basindustrin är den industrisektor som har allra bäst förutsättningar för att få jobben att stanna i Sverige eftersom den bygger på förädling av våra naturtillgångar. Det är avgörande att

kostnaderna hålls under kontroll. Nu tävlar andra länder med låga kostnader för råvaror, teknik och energi. Genom kontinuerlig effektivisering och teknisk utveckling har basindustrin hittills lyckats behålla sin konkurrenskraft och sin centrala roll för Sverige. Basindustrin gör skäl för beskrivningen som ”ryggraden i svensk ekonomi”.

Många av de totalt 375 000 personer som är direkt eller indirekt anställda av basindustrin är bosatta på mindre orter där det är ont om andra arbetstillfällen. På många orter är basindustrierna helt avgörande för sysselsättningen. Fallstudier i regeringens utredning av basindustrin visar att basindustrin på många håll är helt avgörande för många kommuners utveckling.⁴

- Basindustrin står totalt för 28 procent av Sveriges export och för 51 procent av nettoexporten⁵
- Efterfrågan på basindustrins produkter ökar på världsmarknaden
- Skogsindustrin, den största av basindustrins grenar, är Sveriges största enskilda exportnäring
- Basindustrin står för större investeringar än industrin i allmänhet
- På platser som Stenungsund (kemisk industri), Kiruna (gruvindustri) och runt många massa- och pappersbruk finns 40-50 procent av sysselsättningen inom basindustrin

Verklighet: ”Basindustrin skapar framtid för hela Sverige”

⁴ ”Svensk basindustri – konkurrenskraft och hållbar utveckling”, Regeringskansliet (Ds 2001:63).

⁵ SCB.

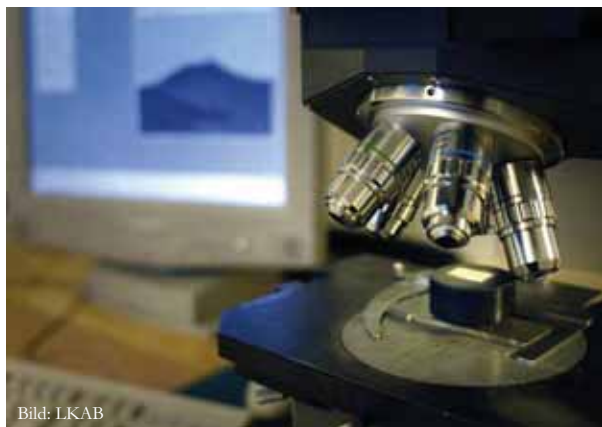
Myt:

”Basindustrin är omodern”

Enligt FN-organet UNCTAD är Sverige det land som i relation till ekonomins storlek satsar mest på forskning och utveckling.⁶ Trots Sveriges blygsamma storlek finns vi faktiskt med på tio-i-topplistan även i absoluta tal.

De som beskriver basindustrin som överflödigt i en tid då teknik och forskning är prioriterade framgångsfaktorer avslöjar en okunskap om hur dessa industrigrenar ser ut, och vilken roll de spelar. Av näringslivets forskning och utveckling (FoU) sker 80 procent i industrin. Sveriges internationellt sett framskjutna position inom FoU beror till mycket stor del på det forsknings- och utvecklingsarbete som utförs i industrin. Utan en levande inhemsk industri kommer Sverige även att förlora avancerade arbetstillfällen inom FoU.

Skogsindustrin är ett bra exempel på industrins betydelse för forskningen. Den ställer krav på spetskunskap

inom många olika områden: Från ekologi, miljövård och bioteknik till kemi, elektronik och materialteknik. En pappersmaskin är idag en miljardinvestering – Stora Ensos maskin i Kvarnsveden kostade över 4 miljarder kronor – och har mer omfattande datorsystem än en jumbojet. Det kräver kvalificerade tjänster, ny teknologi och stora investeringar för att utveckla och styra dessa system. Svensk basindustri är mycket bra på att utveckla och ta till sig ny teknik.

- Den svenska basindustrin är modern, vilket lagt grunden till dess stora internationella framgångar
- Basindustrierna står för merparten av större investeringar i Sverige. Globaliseringen och konkurrensen tvingar fram investeringar i teknisk utveckling och förnyelse
- Basindustrins behov har gjort att kvalificerade tjänster och nya teknikintensiva sektorer utvecklats i Sverige⁷
- Basindustrin är skicklig på att tillgodogöra sig innovationer. ”Det är ju inom industrin, utaför IT-sektorn, som en stor del av vinsterna med den nya teknologin har skördats”, hävdar tidigare vice riksbankschefen Villy Bergström⁸
- Sveriges framtida tillväxt är beroende av basindustrin – sviktar den försämras förutsättningarna för nya idéer, uppfinningar och ny teknik

Verklighet: ”Basindustrin är högteknologisk och en hörnsten för svensk forskning”

⁶ ”World Investment Report”, United Nations Conference on Trade and Development (2005).

⁷ ”Produktionens betydelse”, IVA (2005).

⁸ Dagens Industri 02-11-29.

Myt:

”Den svenska basindustrin har mycket lägre elpriser än sina konkurrenter”

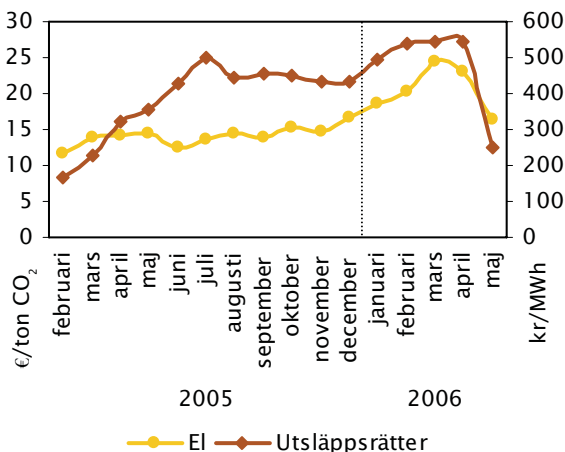
Ibland beskrivs svensk energiintensiv industri som gynnad av låga elpriser jämfört med internationella konkurrenter. De som hävdar detta brukar mena att ökade energikostnader genom till exempel höjd beskattning inte skulle påverka ekonomin eftersom svensk industri redan har en gynnsam konkurrenssituation.

Även om elpriserna i Sverige har ökat snabbare än i EU finns det fortfarande EU-länder med högre elpriser än Sverige. Frågan är dock vilka länder vi bör jämföra oss med. De relevanta jämförelseländerna för svensk basindustri är inte Holland, Belgien eller Schweiz. Tillsammans med Finland har Sverige en väsentligt högre andel energiintensiv industri än några andra EU-länder. När det gäller stål producerar exempelvis Kina betydligt mer än hela EU.⁹ För gruv- och skogsindustrin finns de främsta konkurrenterna snarare i länder som Kanada,

Sydafrika, Brasilien, USA och Australien. Framförallt påverkas priset på produkterna av producentländer utanför EU.

I en jämförelse med dessa länder är de svenska elpriserna inte på något sätt lägst. Basindustrin i Kanada, Sydafrika och Australien har alla lägre elpriser än den svenska, vilket gällde redan innan de senaste prishöjningarna på el hos oss.¹⁰ De svenska basindustriföretagen har alltså inte generellt sett lägre priser än sina viktigaste konkurrenter.

Sverige är ett av de länder där elpriset ökar snabbast. Detta har vi inte råd med. Energimarknadsinspektionen¹¹ har visat att utsläppsrätterna spelar en stor roll för elpriset. Varje tjuga på priset på utsläppsrätter motsvarar ett påslag på elpriset på ett öre. Det genomsnittliga priset sedan starten på ungefär 200 kronor per ton koldioxid innebär alltså en prisökning på 10 öre per kWh el. Enbart detta har lett till ökade kostnader för svensk basindustri på ungefär 4 miljarder kronor.

Figur 1: Prisutvecklingen för el och utsläppsrätter för koldioxid. Källa: Nordpool.

- De svenska elpriserna ligger över priserna i basindustrins faktiska konkurrentländer
- Den prisstegring på 10 öre som utsläppsrätterna inneburit höjer elpriset för de europeiska länderna inklusive Sverige, och missgynnar oss i konkurrensen med utomeuropeiska producenter
- Sverige måste ha konkurrenskraftiga elpriser för att kompensera andra låga kostnader hos konkurrenterna, till exempel transporter, råvaror och arbetskraft

Verklighet: ”Sverige har högre elpriser än viktiga konkurrentländer”

⁹ www.worldsteel.org

¹⁰ ”International Electricity Report & Cost Survey”, NUS (2004).

¹¹ ”Prisbildning och konkurrens på elmarknaden”, Energimarknadsinspektionen. (2006).

Myt:

”Sverige använder mest el i hela världen”

Två faktorer som styr elförbrukningen är landets klimat och industrins elanvändning. Med tanke på allt som tillverkas i Sverige är vår elanvändning inte hög.

Vårt kalla klimat delar vi med länder som Finland, Norge, Island och Kanada, länder som alla har större elkonsumtion än Sverige.

Industristrukturen spelar en stor roll för elanvändningen. Olika typer av industriell produktion kräver olika stor insats av el. Basindustrin kräver väsentligt mer el än annan typ av industri. Tack vare egna råvaror och den tidiga utbyggnaden av vattenkraften har Sverige byggt upp en nästan unikt stark basindustri. Framförallt inom massa- och pappersindustri har Sverige en långt framskjuten position.

Bild: LKAB

Svensk basindustri använder mer än 40 TWh el. Hade Sverige haft samma industristruktur som Danmark, där man saknar pappers- och massaindusti, stålverk och gruvor, skulle vår elanvändning ha varit ungefär 40 TWh lägre.

Merparten av de varor som produceras inom den energiintensiva basindustrin exporteras, vilket innebär att slutkonsumenter av stål och papper i andra länder indirekt använder el i Sverige. I själva verket exporteras el när vi exporterar alla varorna från basindustrin.

- Sverige har betydligt mer basindustri än andra länder. Hela 38 procent av all elanvändning sker inom industrin och två tredjedelar av denna el används inom basindustrin. Utan denna industri i Sverige skulle mer el istället förbrukas utomlands
- En stor andel av de varor som produceras inom basindustrin – mer än två tredjedelar – exporteras. Indirekt exporteras alltså el
- I Sverige (15 397 kWh/capita) är elanvändningen lägre än ett flertal länder med likvärdigt klimat och stor andel basindustri: Finland (16 727 kWh/capita), Norge (23 232 kWh/capita), Island (27 630 kWh/capita) och Kanada (17 290 kWh/capita)¹²

Verklighet: ”Sverige använder mindre el än jämförbara länder”

¹² ”Key World Energy Statistics”, IEA (2005).

Myt:

”Vi klarar oss utan kärnkraft”

I Sverige produceras nästan hälften av elen med kärnkraft. För att avskaffa kärnkraften måste Sverige antingen halvera elanvändningen, ersätta hälften av vårt elbehov med el från någon annan energikälla eller kombinera dessa två sätt.

En halvering av elanvändningen skulle få katastrofala effekter för basindustrin. Möjligheten att investera skulle stängas. El är en råvara för basindustrin som inte går att byta ut. Sannolikt skulle inte en halvering av basindustrins elanvändning leda till lägre elanvändning i ett större perspektiv, eftersom industrin skulle flytta från Sverige.

Om istället andra sektorer skulle tvingas halvera sin elanvändning skulle det få drastiska effekter på vår levnadsstandard. Många av de saker som vi anser höjer vår livskvalitet är elkrävande. En stor omställning skulle dessutom vara dyr att genomföra.

Det finns ett samband mellan ökad elanvändning och ökad tillväxt och levnadsstandard. Detta visar även

studier från Frankrike, Tyskland och Japan¹³. Det kommer att krävas mer eltillförsel för att säkra fortsatt tillväxt, beräknar EU-kommissionen. Då återstår alternativet att ersätta kärnkraften med annan elproduktion. Idag är alternativet till kärnkraft mindre miljövänliga alternativ som kolkraft och oljebaserad energi från Polen, Danmark och Tyskland.

Alla fossila bränslen innebär mer växthusgaser jämfört med kärnkraft. Vindkraft kan endast ge marginella bidrag och potentialen för biobränslen begränsas av alternativa och mer högvärdiga användningsområden för skogsråvara. Det vore kortsynt och oansvarigt att i ett sådant läge lägga ner kärnkraften.

Sanningen är att Sverige behöver en ökad elproduktionskapacitet för fortsatt tillväxt och välfärd. Tillsammans med behovet av att skydda miljön är det omöjligt att lägga ned väl fungerande elproduktion i Sverige utan stora negativa konsekvenser för vår industri och vårt samhälle.

- Kring hälften¹⁴ av all elproduktion i Sverige sker med kärnkraft
- Efterfrågan på el ökar och EU-kommissionen spår att kärnkraft fortfarande kommer att vara en viktig energikälla 2030
- För att kunna fortsätta ha en trygg energiförsörjning bör Sverige ha en större egen elproduktion
- Alternativ till kärnkraften är idag kolkraft från Danmark, Polen och Tyskland. Det innebär stor påfrestning på miljön

Verklighet: ”Sverige klarar sig inte utan kärnkraft inom överskådlig tid”

¹³ “Disaggregated industrial energy consumption and GDP”, Wolde-Rufael Energy Economics 26 (2004).

¹⁴ 51,2%, Svensk Energi.

Myt:

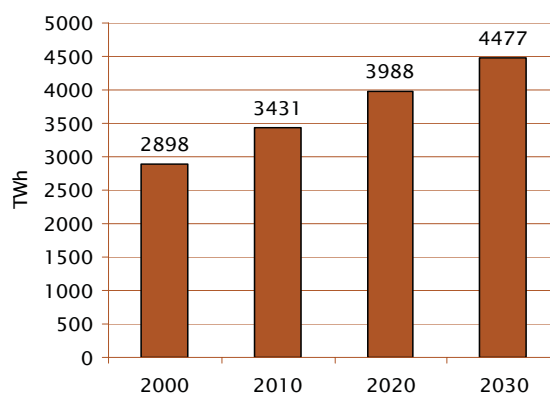
”Elanvändningen kan minskas utan påverkan på tillväxten”

Sambandet mellan tillväxt och ökad elanvändning ifrågasätts av en del politiker. De anser att förbättrad teknologi gör det möjligt att uppnå samma tillväxt som idag, men med lägre elkonsumtion. Enligt denna uppfattning finns stora möjligheter att effektivisera elanvändningen.

Sedan 1970-talet har olja i stort utsträckning bytts ut mot el. Detta har gjort oss mindre beroende av import och lett till att Sverige har jämförelsevis mycket låga koldioxidutsläpp. Svensk industri är väldigt energieffektiv, den är världsledande när det gäller energieffektivisering och ofta först med att använda innovationer på området.

För många basindustrier är elkostnaderna lika stora som personalkostnaderna. Därmed finns det få företag som tjänar lika mycket som de inom basindustrin på en minskad elanvändning. Följaktligen investerar företag inom basindustrin mycket i forskning och effektivare energianvändning. Genom att effektiviseringar sker tack vare övergång från andra bränslen till el, och att en ökad produktion kräver mer el ökar ändå elanvändningen i absoluta tal. På så sätt hänger framgång för våra basindustrier intimt samman med en ökad elanvändning.

Sveriges ekonomiska utveckling hänger samman med utvecklingen för svensk basindustri. En välmående svensk industri är en förutsättning för framtida tillväxt.

Figur 1: Efterfrågan på el i EU-25 mellan 2000 och 2030. Källa: EU-kommissionen.

- Det finns ett samband mellan ökad elanvändning och ekonomisk tillväxt
- Enligt IEA¹⁵ kommer det att krävas en utökad energitillförsel för att säkra fortsatt ekonomisk tillväxt
- Svensk industri är världsledande i energieffektivisering, tack vare övergång till el

Verklighet: ”Utan en god tillgång på elkraft hotas tillväxten och välfärden”

¹⁵ “World Energy Outlook”, IEA (2004).

Slutord

Basindustrin spelar en viktig roll i svensk ekonomi. Dess betydelse är väl belagd i såväl forskning som statliga utredningar. Vissa regioners utveckling är helt beroende på en fortsatt livskraftig basindustri.

Mot bakgrund av två odiskutabla förhållanden – basindustrin är av stor nationell betydelse och den är beroende av konkurrenskraftiga elpriser – är det förvånande hur ofta de i rapporten återgivna myterna ändå florerar. Oavsett om myterna bygger på okunskap eller är illasinnade skadar de basindustrin.

Från tid till annan görs politiska utspel som bygger på de missuppfattningar som myterna är uttryck för. Den ur luften gripna idén om industrins död och förespråkandet av en snar kärnkrafts-avveckling visar att det finns en jordmån för föreställningar

och förslag som hotar förutsättningarna för svensk basindustri.

Det är givetvis upp till basindustrin att fortsätta försvara sin starka ställning genom framsteg inom produktivitet, teknik och miljöutveckling. Svensk basindustri har inte vuxit sig stark genom att leva i en skyddad verkstad utan tack vare goda allmänna förutsättningar och rättvis konkurrens.

Inte heller i framtiden krävs något beskydd eller gynnande av basindustrin. Svensk basindustri måste helt

enkelt ges fortsatt goda förutsättningar för att på lika villkor tävla med de viktigaste internationella konkurrenterna. För att en rimlig konkurrenssituation ska upprätthållas krävs att den fortsatta diskussionen baseras på verkliga förhållanden – inte på myter.

SKGS är ett samarbete mellan de fyra branschföreningarna Skogsindustrierna, Plast- & Kemiföretagen, SveMin och Jernkontoret. SKGS arbetar med den svenska basindustrins energifrågor. Basindustrin sysselsätter 375 000 personer och har ett exportvärde på 225 miljarder kronor.

SKGS

www.skgs.org

Box 16006, 103 21 Stockholm
Tel. 08-762 72 60, Fax 08-611 71 22